

INHOUD BLAADJE 2002/4

(afbeeldingen en [programma lezingen en excursies ontbreken](#))

- [Pootbeschadiging - Volkert van der Goot](#)
- [Redactioneel - Tobias Woldendorp](#)
- [Oproep, gezocht - Joost Kazus](#)
- [â€ Sam Groenhuijzen 1913-2002 - Geert Timmermans](#)
- [Zaterdag 9 november \(VV\) - Het Bestuur](#)
- [Over een overheadprojector en een scherm - Het Bestuur](#)
- ["Ik heb de de witte water-lilie liefâ€ " - Evert Pellenkroft](#)
- ["Tomaat in de straat" - Ria Hoogendijk](#)
- [Natuur bij huis - Fons Bongers](#)
- [Uitgestorven, afgemaakt en ontdekt - Joost Kazus](#)
- [Online: \[www.knnv.nl/amsterdam\]\(http://www.knnv.nl/amsterdam\) - Geert Timmermans](#)
- [Verslag excursie Fort Hoofddijk, 20 juli 2002 - Lucy Freese-Woudenberg](#)
- [Verslag excursie Mokbaai op Texel, 22 juni 2002 - Lex Dop](#)
- [Verslag excursie bloeiend strand, 4 augustus 2002 - Ria Hoogendijk](#)
- [Verslag busexcursie Leuvenumse Bos, 21 september 2002 - Gerritje Nuisker & Norbert Daemen](#)
- [Naamgeving het Cyriasische Veld - Annelies Visser](#)
- [Verslag Wetenschapsdag AMC, 20 oktober 2002 - Ria Hoogendijk](#)
- [Bergflora in de Alpen, de Himalaya en Ladakh - Aat van Selm](#)
- [Insectenwerkgroep - Badda Beijne](#)
- [Mossenwerkgroep - Ad Bouman](#)
- [Waarnemingen](#)
-

POOTBESCHADIGINGEN BIJ STADSDUIVEN

Pootbeschadigingen komen bij stadskuiven opvallend veel voor. Ik geef kuiven namen en Hinkelpinkie, Klompvoet, Mankpoot en Horrel zijn namen die voor zichzelf spreken. Evenwel zie je bij houtkuiven geen onvolledige poten. Wel vertelde Ton Veldman dat bij houtkuiven gezwollen op ongevederde delen zoals snavel en poten veel voorkomen. Pootbeschadigingen bij mussen komen wel voor, maar ik zag dat die snel fataal werden.

Nu rijst de vraag: wat is de oorzaak van onvolledige poten bij stadskuiven? Activiteiten van ratten op de slaapplaatsen? Aanvallen door andere vogels waarbij de stadskuiven toch iets teveel risico namen? Mij is de oorzaak onbekend.

Iets waar we bewondering voor moeten hebben is hoe de pas verwonde sterk gehandicapte stadskuif, die nauwelijks kan lopen, zich vaak door die penibele periode heenworstelt als hij zeer moeilijk aan voedsel kan komen. Dat heb ik bij diverse exemplaren kunnen waarnemen. De hardnekkigheid waarmee ze aan het leven hechten en de verbetering die ze tentoonstellen om voor hun hachje te vechten is verbluffend en bewonderingwaardig. Zo zien we bijv. Mankpoot met zijn pootstompje, vergroeid tot een verdikte eeltplek, weer praktisch als vroeger, zich behoorlijk snel voortbewegen tussen de concurrentie op een voerplek. Terwijl hij eerst, met zijn pas verwonde poot, nauwelijks meer vooruit kwam.

Ere voor zo'n eenvoudige stadskuif die zich door pure pittigheid toch nog wist te handhaven!

Volkert van der Goot €

(Ingezonden voor publicatie 23-06-2001)

REDACTIONEEL

Wat een week; de prins begraven, het kabinet gevallen, de hele wolkinhoud goed voor een paar weken in een paar dagen naar beneden. Nederland maakt zich weer op voor een lange koude winter. Wat onwennig fiets ik in de regenkou. En peins over de val van dit kinderlijke kabinet, dat had gehoopt heel Nederland even snel te kunnen asfalteren. Wat is zo'n late zomervakantie (tot de sluitingsdatum voor de kopij van *Blaadje*) doorgebracht op een Grieks eiland in een huisje met zicht op de laatste jagende Eleonoravalken dan ineens weer ver weg. Maar het is heerlijk om het gevoel weer dichtbij te halen. En vreemd ook hoe snel regelmaat went. De dagen kunnen zo prettig saai zijn als je jezelf opgelegd hebt helemaal niets te doen: uitslapen, dan naar buiten schuifelen en een bakje yoghurt met honing eten, de nieuwe *Donna Tartt* lezen, af en toe een blik werpend op een behendig tussen de chilisausen en *bougainville* door fladderende kleine zwartkop. Tussen de bladzijden door zie ik erg veel vlinders om me heen: koninginpages, *atalanta's* en een soort van landkaartje. En later op de middag verschijnt op een staak op het huis aan de andere kant van de luthof een mannetje blauwe rotslijster, die altijd tegen vijven gaat zingen. Tegen die tijd komt ook altijd de buizerd die denkt dat hij een sperwer is laag door de tuin vliegen. En s' avonds slenteren langs de kade en voor het eten van een Griekse salade kijken naar de ijsvogels, die vanaf de basaltblokken hun duikvluchten uitvoeren. Het is heerlijk om in de herfst op reis te zijn in Zuid-Europa. Het is dan nog gewoon 28 graden en de reguliere vogels zijn er nog: de Aziatische steenpatrijs brabbelt voor zich uit vanaf een rotsblok op de zuidhelling en de kuifleeuweriken kluwen over de velden (de zullen wel gek zijn om zich in onze *Vinex*wijken te wagen). Daarnaast heb je kans op de gekste ontmoetingen met trekvogels. Zo stond ik op een bergwandeling tijdens de afdaling ineens op een bokje en kwam er een dalende purperreiger over toen ik door de wijngaarden liep. Ook honderden fitissen, die op aanraakafstand in de vlinderbloemige struiken huizen, maken grote indruk. Ik ontwaak uit mijn dagdromen wanneer een taxi voorbijraast en ik een plas water over me heen krijg. Als we nou eens een nieuw kabinet kregen dat alle asfaltwegen zou opbreken en net als in de middeleeuwen gewoon zand en gruispaden zouden hebben dan zouden we meerdere vliegen in "n klap krijgen: de snelheid van auto's gaat vanzelf drastisch naar beneden, het water zakt meteen in de ondergrond weg, er zijn geen drempels en andere snelheidsremmende maatregelen meer nodig, de weg is geen ecologische barrière meer en wellicht komen de kuifleeuweriken dan wel weer in de stad. Ik denk dat ik de politiek in ga. *Bomhoff* is tenslotte van stukjesschrijver ook meteen minister geworden. En opeens is de scheidslijn tussen *NRC-handelsblad* en *Blaadje* flinterdun.

En zo begint de zon weer te schijnen in Nederland.

Tobias Woldendorp

OPROEP, GEZOCHT:

KANDIDATEN VOOR HET HOOFDBESTUUR, VOOR DE

NATUURBESCHERMINGSKOMMISSIE EN VOOR DE VELDBIOLOGISCHE KOMMISSIE

Het Hoofdbestuur van de KNNV heeft de afdelingsbesturen en werkgroepen dringend verzocht om geschikte kandidaten op te roepen voor

het Hoofdbestuur (HB)

dat nu al enkele jaren te veel vacatures kent zodat helaas verschillende taken moeten blijven liggen. Ook dit jaar is de situatie niet rooskleurig: 2 leden treden af en 2 leden hebben zich verkiesbaar gesteld. Dat betekent dat ruim 5 vacatures nog op invulling wachten! Om te proberen iets aan deze situatie te doen, zal op de Vertegenwoordigende Vergadering op 09-11-2002 mogelijk definitief worden besloten dat een bestuursfunctie voortaan ook in deeltijd kan worden uitgeoefend. Zo'n deeltijdfunctie, gekoppeld aan een bepaald onderwerp of project of verantwoordelijkheid, kost in elk geval minder tijd.

de Natuurbeschermingscommissie (NBC)

die nu echt een bezetting onder het minimum krijgt. De huidige voorzitter en secretaris zijn 10 en 13 jaar in functie en aan vervanging toe. Als de KNNV landelijk nog actief wil blijven op het terrein van de natuurbescherming, is op korte termijn dringend aanvulling nodig.

de Veldbiologische commissie (VBC)

als nieuwe loot aan de KNNV-stam voor het onderwerp 'natuuronderzoek', speciaal ter ondersteuning van alle afdelingen en werkgroepen die zich met veldbiologisch onderzoek bezig houden. Deze taak wordt nog door de NBC uitgevoerd en wordt dus naar een nieuwe commissie overgeheveld maar alleen als er voldoende kandidaten beschikbaar voor zijn.

Drie belangrijke organen schreeuwen dus dringend om kandidaten. Daarom deze oproep. Nu hebben we wel vaker een oproep in *Blaadje* gezet om kandidaten voor de een of andere functie te werven. Het resultaat daarvan was meestal nihil. Velen van u denken waarschijnlijk dat ze voor een bestuursfunctie niet geschikt zijn of vinden dat ze daar niet genoeg tijd voor hebben. Besturen kost inderdaad inspanning en tijd en soms is het ook on dankbaar. Dat hoort er allemaal bij. Maar besturen kan ook heel erg leuk zijn!

Als er niemand reageert, komt er een moment dat de KNNV niet meer door kan draaien. De huidige situatie is wat bestuursfuncties betreft nijpend en wordt dan nog nijpender. Dat zal dan zonder twijfel ook terugslaan op de vele afdelingen en werkgroepen.

De toekomst van de KNNV ligt in de handen van de vele vrijwilligers. Maak die groep nog groter! Schroom niet om mij alle nadere inlichtingen te vragen. En als u iemand anders als kandidaat wilt tippen: ik hoor dat graag.

De secretaris,

Joost Kazus

SAM GROENHUIJZEN 1913-2002

Juist voor het verschijnen van dit Blaadje bereikte ons het bericht dat ons erelid SAM GROENHUIJZEN: mossenman in hart en nieren, op 18 oktober 2002 is overleden.

In het komende Blaadje (2003/1) zal verder worden ingegaan op mens en mossenpropagandist SAM GROENHUIJZEN en op zijn enorme verdiensten voor de landelijke Bryologische Werkgroep, de Amsterdamse Mossenwerkgroep en de KNNV afdeling Amsterdam in het bijzonder.

Namens het bestuur,
Geert Timmermans
voorzitter

ZATERDAG 9 NOVEMBER: VERTEGENWOORDIGDE VERGADERING (VV)

Zaterdag 9 november vindt de jaarlijkse Vertegenwoordigde Vergadering (VV) van de KNNV.

Het inhoudelijk programma begint ca. 10.30 uur en eindigt ca. 12.00 uur. Mocht u als lid van de afdeling belangstelling hebben en de VV willen bijwonen dan graag een opgave bij Joost Kazus (T: 3310861) of Geert Timmermans (T: 6630237).

In verband met de beperkte ruimte zijn er voor de Amsterdamse leden 20 stoelen beschikbaar.

Het bestuur

OVER EEN OVERHEADPROJECTOR EN EEN SCHERM

Enige tijd geleden werd Nico Schonewille opgebeld door ons trouwe lid Albert van Dijk. Hij had tijdens de excursie in de Slatuinen opgevangen dat het bestuur voornemens was een goed projectiescherm aan te schaffen voor onze overheadprojector. "Zou ik de kosten van dat scherm ook voor mijn rekening mogen nemen?" was de vraag. Om een lang verhaal kort te maken: onze afdeling is nu in het bezit van een kwalitatief hoogstaande overheadprojector en een perfect scherm. Beide een gift van Albert waar we natuurlijk heel blij mee zijn. Albert, heel hartelijk bedankt! We hopen van harte dat je nog veel lezingen mag bijwonen.

Het bestuur

"IK HEB DE WITTE WATER-LELIE LIEF! "

In [Blaadje nr 2](#) meldde Joost Kazus over Kleine waterleliehaantjes dat er een ander voedselras met voorkeur voor waterzuring en veenwortel is ontstaan. De soort doet dan aan sympatrische soortvorming via de waardplant. De kevertjes van het oorspronkelijke ras en hun larven brengen hun hele levenscyclus aan de bovenzijde van het grote blad van de waterlelie door, dat ze door vraatschade aantasten. De opperhuid van de bladonderzijde laten ze intact (tegen zinken?). Ook vreten ze het stuifmeel van de bloem waardoor ze met kleefresten aan kruisbestuiving doen. De bloem, met zijn spiraalsgewijs geplaatste witte kroonbladeren en knalgele meeldraden produceert echter geen nectar, maar ruikt soms wel zoet. Bijen komen er wel op af, zag ik. De larve van

het Grote waterleliehaantje leeft op de stengels en wortelstok onder water en boort een gat in de holle ronde stengel om lucht te ademen. Door de talrijke grote bladeren zijn er nog vele andere dieren die de waterlelie als voedselplant en woonplaats zien. Vissen, libellen, mijten, vliegen en slakken zetten er hun eitjes af. Watervogels vreten delen van de plant aan. Waterhoentjes pikken de haantjeslarven van de bladeren terwijl hij met zijn lange looptenen over de bladeren loopt. Als de prachtige bloem is uitgebloeid gaat hij rotten onder water en wel 2000 grijze zaadjes met ingebouwd luchtlaagje drijven weg en worden dan ook door watervogels opgegeten en verspreid.

De larve van het Waterleliemotje mineert eerst in het blad en in haar derde stadium knaagt ze een ovaal stuk uit het blad en spint dit ter bescherming om zich heen en verzamelt hierin lucht om te ademen en zo rustig verder te eten. Het is een hele toer dit motje van ongeveer 2 cm spanwijdte te ontdekken omdat hij in de schemering actief is, maar met de kijker is het me toch op een warme zomeravond gelukt.

De waterleliefamilie (60 soorten) behoort volgens afwijkende kenmerken - gevonden bij DNA-onderzoek door moleculaire biologen - tot de oudste groep bloemplanten (nog eerder afgesplitst dan de magnoliasoorten). Ze hebben in de evolutie meer genetische mutaties ondergaan. Dit is te lezen in een artikel van de Nederlandse National Geographic van mei 2002. Waterlelies komen niet voor in zeekelegebieden, ze houden niet van zilt of brak stromend water of door fosfaten vervuild water. De Waterlelie heeft huidmondjes in het bovenblad met een waslaagje om het water af te stoten, deze staan in verbinding met de wortelstok door vele luchtkanalen in de stengel en ook in de bloemstelen. In zijn boek "Omgang met Planten" uit 1909 wijdt Thijsse een zeer inspirerend hoofdstuk aan de waterlelies. Hij bestudeert ze in een roeibootje op het natuurlijke kwelwater van het Naardermeer en vergaapt zich aan al het leven onder en boven water rondom deze plant. Hij merkt op dat je wel eens pruikachtige groeimassa bladeren ziet die, met hun fabelachtige groei, gekruld omhoog kruipen, hetgeen door te ondiep water komt. Als de wortelstok dieper ligt, kunnen de bladeren meer uitwaaiëren. Dat er een magische aantrekkingskracht van de klassieke schoonheid van de bloemen uitgaat blijkt wel uit de Latijnse naam *Nymphae alba*, de witte waternimf. Een betover(en)d dansend meisje lokt je het water in. De minder elegante Gele plomp, waarmee de Witte waterlelie in een groeiverbond voorkomt, heeft zelfs zijn klanknabootsende naam aan dit lonken te danken. Als je hem wilt plukken kun je plomp=plons in de plomp=sloot vallen ! De Gele plomp heeft geen ronde maar een driekantige steel en ellipsvormige bladeren, die onder water een soort slabladeren lijken. Ik wil besluiten met de overbekende woorden van de dichter en natuurvriend Frederik van Eeden, een kennis van Thijsse en Heimans :

Ik heb de witte water-lelie lief,
Daar die zo blank is en zo stil haar kroon
uitplooit in 't licht.

Rijzend uit donker-koele vijvergrond,
heeft zij het licht gevonden en ontsloot
toen blij het gouden hart.

Nu rust zij peinzend op het watervlak
en wenst niet meer...

PS Over betovering gesproken.â€¦ in de Hortuskrant staat een leuk artikel over een andere waterlelie, de publiekstrekker *Victoria amazonica*. In de tuin is een experiment gestart om deze buiten in een verwarmde vijver (15Â°C) op te laten groeien, zodat hij meer licht kan krijgen dan in de kas. Door deze methode heeft men inmiddels de plant inderdaad tot bloei gebracht, (de bladeren echter zijn hoewel gaaf, relatief klein gebleven. red.)

Evert Pellenkoff

"TOMAAT IN DE STRAAT"

Mijn straat ligt open i.v.m. het vervangen van riolering. Sedert enkele weken groeien er een aantal nachtschaden, zoals beklierde nachtschade, maar ook tomaten. Hele bossen! Ze staan tussen het gras en gewoon in het zand, dat vrijgekomen is. Ze wortelen niet diep en ik heb een paar planten meegenomen naar boven. Die staan nu in een bak, waar ik elke dag zeker anderhalve liter water bijgooi. Sommige hebben alleen nog gele bloempjes, maar bij andere hangen er al vruchten aan, van 1 tot 4 cm in doorsnede!
Het flatgebouw waarin ik woon staat er 45 jaar en daarvoor werd er hier geboerd (of getuinierd). Zouden er zaden van 45 jaar geleden ontkiemd kunnen zijn?

Ria Hoogendijk

Opmerking van de redactie:

Wellicht is er bezonken zoi uit het riool in het omliggend terrein terechtgekomen. Net zoals vlierzaden er profijt van hebben om door het darmkanaal van een vogel te gaan (verbetert de kieming en de mest verrijkt meteen de plaats waar het zaad is terechtgekomen) hebben tomaatzaden dat met het darmstelsel van de mens. Om die reden staan er op stations zo vaak tomatenplanten tussen de rails (zoals nu op twee plaatsen in Abcoude). Blijkbaar is de regel dat toiletten niet op stations mogen worden gebruikt niet sterk genoeg om spoedgevallen te keren.

NATUUR BIJ HUIS

Ik heb kipjes. Ieder voorjaar krijg ik namelijk broedse kippen met eieren. De hennen broeden die eieren dan bij mij uit, we voeden samen de jongen op en geven daarna de kippen met volgroeide koters weer terug. Zo heeft de boer minder zorgen en toch succesvol nieuwe kippen en hebben wij er weliswaar zorg aan, maar toch vooral veel plezier. En dit jaar hadden we ook een hen en een haan uit het Amstelpark (save the chicken) En mijn zoontje leert beter hoe de wereld in elkaar zit.

Op een donderdagochtend, 17 in de ochtend. Ik zet mijn spullen voor die dag in de auto en wil de al loslopende kippen gaan voeren. Ik hoorde de haan erg luid tekeer gaan. Ik kom de hoek van het huis om en een meter voor mij vliegt een havik van de deurmat af, met halfwas kuiken in zijn poten. Het kuiken liet

hij in zijn vlucht los, die kwam gelijk naar mij toe en bleef naast mijn voeten luid staan roepen. De haan werd stil. Alles binnen 5 seconden.

De avond kwam ik de havik weer tegen. Het was een mannetje, en hij miste een staartpen. Hij zeilde over Klarenbeek.

Zaterdagochtend mocht ik eigenlijk uitslapen; om 1¼ voor 7 werd ik wakker van hetzelfde kabaal van de haan. Meteen wist ik het: de havik is er weer. Ik als een speer opgestaan, naar beneden, naar mijn tuin. Ik doe de poort open en vanonder mijn wasrek vliegt de havik klapperend op. Dit keer had hij nog geen kuinen kunnen pakken. En wat ik erg bijzonder vond: de haan was alleen. Ik miste 1 hen en in totaal 12 kuikens. Normaal gesproken roep ik de kippen en staan ze gelijk aan mijn voeten. Dit keer bleven ze weg. Pas na 5 minuten hoorde ik gestommel uit de houtstapel. Tussen het hout kwamen 2 kuikens vandaan. De rest was er 2 uur later gewoon weer. Ze hadden zich dus echt goed verstopt en waren niet van plan geweest weer snel voor de dag te komen.

Die dag veranderde ik wat. Ik heb een soort flapperend tentzeiltje aan mijn wasrek gehangen, dat rustig in de wind wappert.

Door die beweging verwacht ik dat de havik het verder wel voor gezien houdt. Want: als een havik zo nodig mijn kippen wil opeten, dan moet dat maar. Als ik dat niet wilde dan moet ik maar in een flat gaan wonen met een kanarie. Maar ik wil gewoon niet meer zo vroeg in de ochtend worden gestoord door beesten in doodsnood.

Natuur is leuk, maar je moet er niet van wakker worden.

Fons Bongers

UITGESTORVEN, AFGEMAAKT EN ONTDEKT: DE GROTE IVOORSNAVEL, DE VELUWSE LANDGEIT, EEN NIEUWE ORDE VOOR DE INSECTEN (EN NOG VEEL MEER)

'Je moet je realiseren dat we naar schatting 99 procent van alle vogelsoorten kennen, 91 procent van de zoogdieren en 84 procent van alle planten. De biodiversiteit in deze groepen is prima te meten. Het wordt pas problematisch als je de grote onbekende massa van de insecten, microben en schimmels erbij betreft.'

Dit is een citaat van Herbert Prins, hoogleraar natuurbeheer in de tropen en ecologie van vertebraten aan de Wageningen Universiteit, in een artikel over biodiversiteit in Trouw van 6 april 2002.

Vogels

In Blaadje 2001/3 (blz. 6) schreef ik over het uitgestorven gewaand Bruijns boshoen en de expeditie naar een levend exemplaar daarvan. Welnu, het Bruijns boshoen (*Aepyodius bruijnii*) is in levenden lijve gezien! Door de Belgische vogelaar Iwein Mauro die als eerste westerling / vogelaar eindelijk, na meer dan 120 jaar, het beest heeft kunnen observeren. Hij ontdekte op 14 en 15 mei van dit jaar drie broedhopen op 700 meter hoogte in het oerwoud op de berg Mount Nok op Waigeo, een eiland bij Irian Jaya. Een broedhoop was in gebruik en na twee weken observatie vanuit een schuilhut slaagde Mauro erin een mannetje vijfmaal van zeer dichtbij en langdurig waar te nemen. Ook deed

hij vijf andere waarnemingen van het boshoen in het oerwoud rondom die broedhopen (NRC Handelsblad, 6 en 7 juli 2002).

Zoektochten naar uitgestorven vogelsoorten komen meer voor. Vlaamse TeleTekst (21 februari jl.) bericht over een vergeefse zoektocht van een maand in de VS-staat Louisiana naar de Grote ivoorsnavel. De vogelliefhebbers vonden wel tekenen die er op kunnen wijzen dat er ivoorsnavels zitten. De Grote ivoorsnavel (*Campephilus principalis*) was met een spanwijdte van 75 centimeter de grootste specht in Amerika. Sinds 1800 zijn ze al zeldzaam, ze werden bejaagd voor hun pluimen, en de laatste werd gezien op Cuba in 1987. In 1999 zou een student boskunde echter een exemplaar gezien hebben. Eerdere meldingen bleken steeds om Noord-Amerikaanse zwarte spechten (*Dryocopus pileatus*) te gaan. Mogelijk komt er nog een zoektocht in de winter. Een nieuwe vogelsoort voor Nederland is er ook. Vogelaar Arend Wassink hoorde in de eerste week van juni dat er op Texel een Zeearend was gesignaleerd maar het bleek een Lammergier te zijn! Hij zag toen ook nog een twintigtal Vale gieren rondcirkelen (Metro, 10 juni 2002).

Interessant zijn ook de 'opnieuw' soorten, soorten die zich na lange tijd opnieuw laten zien. Martin Melchers hoorde op de Diemerzeedijk een Veldleeuwerik: 'Die heb ik hier toch zeker al 25 jaar niet gezien.' (Amsterdams Stadsblad, 10 april 2002). Remco Daalder vertelt in een column in hetzelfde Amsterdams Stadsblad van 10 april over de terugkeer dit voorjaar na meer dan [100 jaar van twee \(nestelende\) ooievaars](#) op het landgoed Frankendael aan de Middenweg. En op 28 mei jongstleden werd in het vogelasiel in het Friese Ureterp een Griel met een gebroken ellepijp gebracht die in een weiland bij Drachten was gevonden. Deze zeldzame vogel is sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw als broedvogel uit Nederland verdwenen (NRC Handelsblad, 29 mei 2002).

Zoogdieren

Op de biologische boerderij Het Hof van Eden aan de rand van Utrecht greep de politie in omdat vele dieren op die boerderij ondervoed waren en 'abominabel' gehuisvest: op 15 december van het vorig jaar werd de laatste Veluwe landgeit afgemaakt waardoor een dierenras is uitgeroeid (de Volkskrant van 19 december 2001).

Een plezieriger bericht is dat na lange tijd, op 3 maart jongstleden, weer een Gewone zeehond in de Brabantse Biesbosch is opgedoken. Deze soort was sinds de afsluiting van de Biesbosch van open zee door de Haringvlietsluizen in 1970 uit dit gebied verdwenen. De verwachting is dat na 2005 meer zeehonden in de Biesbosch zullen komen omdat vanaf 1 januari van dat jaar de Haringvlietsluizen op een kier komen te staan (Metro, 5 maart 2002).

Dat de Otter weer terug is in Nederland heeft ruime aandacht in de pers gekregen. Op 7 juli werden in Nationaal Park De Weerribben bij Giethoorn zeven exemplaren uitgezet. In september volgen er nog zes en komende jaren zal dat oplopen tot een veertigtal. De uitgezette dieren, zowel in het wild gevangen als uit een fokprogramma, komen uit Letland, Wit-Rusland, Tsjechië en Zweden. De Otter was in Nederland door watervervuiling verdwenen en in 1988 officieel als uitgestorven beschouwd toen het laatste exemplaar werd doodgereden. Inmiddels heeft de natuur zich hersteld zodat herintroductie mogelijk is. Bij de uitgezette otters zijn zenders ingebracht zodat

ze nauwgezet kunnen worden gevolgd (NRC Handelsblad van 8 juli en de Volkskrant van 9 juli 2002).

Van bepaalde zoogdierensoorten weten we dat die in ons land zijn uitgestorven maar in Brielle zijn fossiele resten van een nieuwe soort Eikelmuis ontdekt. Het Natuurmuseum aldaar heeft vier gevonden kiesjes toegeschreven aan een nog niet eerder beschreven soort die ongeveer 1,5 miljoen jaar geleden voorkwam (NRC Handelsblad, 29 november 2001).

De grootste klapper op zoogdierengebied komt echter uit het buitenland. Wetenschappers hebben in het Amazonegebied in Brazilië twee nieuwe apensoorten ontdekt: *Callicebus bernardi* en *Callicebus stephennaski*. Het zouden de 37e en 38e nieuwe zoogdierensoort sinds 1990 zijn, aldus The Herald van 24 juni 2002.

Vissen

In april van dit jaar werden in de Waal bij Nijmegen vijf exemplaren van de Marm grondel aangetroffen, een nieuwe vissoort voor ons land. De Marm grondel of Gemarmde grondel (*Proterorhinus marmoratus*) werd in 1985 voor het eerst waargenomen aan de bovenloop van de Donau in het Duitse Beieren. Deze vis voelt zich ook thuis in brakke en zoute wateren zodat de kans aanwezig is dat hij zich verder zal verspreiden in de kustwateren van de Noordzee (NRC Handelsblad, 6 en 7 juli 2002).

Insecten

Verrassend nieuws uit de wereld van de insecten! Duitse en Deense biologen hebben voor het eerst sinds 1914 een nieuwe insectenorde ontdekt en die beschreven: de orde van de Mantophasmatodea. Drie bepaalde insecten die al lang in museumcollecties op naamgeving lagen te wachten, bleken namelijk niet in de 32 bekende insectenordes in te delen. De eerste soort was in 1909 in Namibië gevonden, de tweede in 1950 in Tanzania en de derde is een fossiel van 45 miljoen jaar oud in barnsteen, afkomstig uit het gebied rond de Oostzee. Met slechts drie soorten vormt Mantophasmatodea nu de kleinste insectenorde. Ter vergelijking: de grootste orde is die van de Kevers met meer dan 300.000 soorten. Het zijn vleeseters, uit hun maaginhoud blijkt dat ze hoofdzakelijk van andere insecten leven. De naam van de nieuwe orde komt van de Latijnse naam Mantis (Bidsprinkhaan) en Phasmida (Wandelende tak) omdat de beschreven insecten daar enigszins op lijken. Entomologen en systematici gaan nu hun collecties nog eens goed napluizen of er wellicht ook een exemplaar van deze nieuwe orde tussenzit. Mogelijke kandidaten zouden al zijn gevonden. Het onderzoek stond uitgebreid in Science en het nieuws las ik in NRC Handelsblad van 18 april 2002.

Ook over de Argentijnse mier is iets bijzonders te melden. Deze soort, waarschijnlijk in de jaren twintig van de vorige eeuw via schepen met planten in Europa aangekomen, komt voor in Portugal, Spanje, Zuid-Frankrijk en Noord-Italië. Het bijzondere is dat die miljarden mieren in Europa een gezamenlijke 'superkolonie' blijken te vormen die door onderlinge samenwerking in staat is andere soorten te verslaan. Uit een studie, gepubliceerd in Proceedings of the National Academy of Science, blijkt dat in de buurt van de Argentijnse mieren 90% van de andere mierensoorten is geëlimineerd. Volgens de onderzoekers is er sprake van de meest hechte samenwerkende eenheid die ooit is ontdekt (NRC Handelsblad, 16 april 2002).

Over mieren gesproken: op Schiermonnikoog is de uiterst zeldzame Mosslankmier ontdekt. Het diertje komt niet op het vaste land voor, alleen op Terschelling en een paar Duitse eilanden. Een mogelijke verklaring is dat de mier is meegelift tussen de veren van een vogel (Metro, 22 februari 2002). En in juni is in Drenthe een nieuwe roofvliegsoort gevonden, de veertigste voor ons land: *Stichopogon elegantilus*. Dat meldt Koos van Zomeren in zijn rubriek De levende have in NRC Handelsblad van 6 en 7 juli 2002 waarin hij onder meer vertelt over de inventarisatie van het gebiedje De Stikke Trui op de Veluwezoom door de insecten-werkgroep van de afdeling Arnhem van de KNNV.

Sponzen

In de dierentuinen van Stuttgart en DÃ¼sseldorf en in een zee-aquarium in Karlsruhe blijken al een jaar of tien drie totaal onbekende sponzensoorten te leven. Het gaat om heel bijzondere soorten want ze kunnen lopen, twee tot drie centimeter per dag. De drie soorten behoren alle tot het geslacht *Tethya* en zijn tamelijk klein. Met een diameter van maximaal twee centimeter is *Tethya wilhelmina* de grootste. De kleinste (*Tethya minuta*) meet slechts een halve centimeter en de derde soort, *Tethya gracilis*, zit er tussenin. In elk van de drie Duitse aquaria komt slechts Ã©Ã©n van de soorten voor. Hoe de dieren daar terecht zijn gekomen, is onbekend, waarschijnlijk zijn ze met stukken koraal meegelift (NRC Handelsblad, 8 februari 2002).

Zoektochten leiden dus soms echt naar de soort die je hoopt aan te treffen. Hoewel, nieuwe soorten ontdek je niet alleen in de natuur maar ook in de krant.

[Joost Kazus](#)

ONLINE: WWW.KNNV.NL/AMSTERDAM

De website is sedert de vorige editie van Blaadje diverse keren aangevuld, geactualiseerd, vernieuwd, aangepast, verrijkt met mooie artikelen, foto's en vele regionale informatie voor natuurliefhebbers.

De website gaat steeds meer de functie van OPENBAAR TOEGANKELIJK ARCHIEF VAN DE KNNV-AMSTERDAM vervullen. U kunt er jaren van excursieverslagen, artikeltjes uit Blaadje en nog veel meer aantreffen.

De laatste tijd is de website ververst met:

- Een zeldzame waarneming van een lichte aardslak (*Limax flavus*)
- Waarneming grote waternavel plus foto's (wordt het een plaag?)
- Waarnemingen zoogdieren (aardmuis, waterspitsmuis etc), plus foto's
- Beeldverslag busexcursie Leuvenumse Bos
- Foto zwavelzwam
- Foto tekst jubileum plaquette Koningzaal Artis
- Foto's van veenmol, rode Amerikaanse rivierkreeft en vuurjuffer, ooievaars, brulkikker, rouwmantel
- Waarnemingen van leuke broedvogels als groene specht, boomvalk, kleine plevier etc,
- Waarnemingen van roofblei.

Dames en heren: als u berichten heeft voor de website, waarnemingen, foto's van Amsterdamse waarnemingen:

VAN HARTE WELKOM.

Geert Timmermans

VERSLAG EXCURSIE FORT HOOFDDIJK, BOTANISCHE TUINEN UTRECHT, 20 JULI 2002

Een dag is niet genoeg om alles te beleven, wat deze botanische tuin te bieden heeft. Hans begon met te zeggen, dat hij en Nora de excursie niet zouden leiden, maar begeleiden. En zelfs dat lukte niet helemaal, want het aantal attractiepunten was zo groot, dat de circa 20 deelnemers zich al gauw opsplitsten in kleine groepjes die hun eigen weg kozen.

De plantensystematiek is te vinden in de Systeemtuin, in strakke zeshoeken aangelegd, waar van elke plantenfamilie in- en uitheemse soorten bij elkaar te vinden zijn. Als contrast is er de Thematuin, met juist kronkelende paden met een verrassend uitzicht na elke bocht. De planten zijn hier gerangschikt naar allerlei uitgangspunten, zoals een graanakker met bijbehorende onkruiden, de Bijbelse tuin, de Blindentuin met geuren en geluiden en betastbare modellen van bloemen, een tuin met allerlei oliehoudende gewassen of kleurstof leverende planten. Elk jaar wordt er wel iets veranderd: er gaan rubrieken af en er komen andere bij.

Minstens zo belangrijk als de juist genoemde educatieve afdelingen, is de bijzondere landschaps- en tuinarchitectuur. Een fort is op zichzelf een merkwaardige en nu door ouderdom schilderachtige ingreep door de mens in het landschap. Dit is in hoge mate geaccentueerd door het fort op te hogen met behulp van klei uit een nabijgelegen bouwput en te bekleden met natuursteen uit de Ardennen. Een klaterende waterval maakt de bergachtige illusie compleet. Deze kunstmatige rots is de standplaats geworden van een enorme collectie rotsplanten uit de hele wereld, alles keurig geëtiketteerd, maar toch zo dat de bordjes niet teveel opvallen.

Behalve aan biologische plantensoorten, is ook ruim aandacht besteed aan kwekerskunst; de prachtige kleurnuances van de Astilbe-vlakte, een collectie alstroemeria's, ja zelfs allerlei groenten zijn tot een compositie van vorm en kleur verwerkt. En daartussen zijn opeens ook ecologische plekjes te vinden; een veentje met zonnedauw, parnassia en orchideeën, een slootkant met kattenstaart, wederik en allerlei oeverplanten.

Na een aantal jaren experimenteren om in relatie tot de planten ook vlinders te lokken, is vorig jaar de Vlinderhof geopend, waar vlinders rondvliegen temidden van hun voedselplanten. Daar treden wind en zon - en bezoekers - vrij toe, en vliegen de vlinders toch niet weg. Dat geeft de mogelijkheid om ook soorten te laten zien, die je buiten natuureservaten anders nooit te zien krijgt. Er is een zitje bij, met wat vlinderboeken, een schoolbord waarop de vlinders van het moment genoteerd staan, en een poppenkast, waar je net uit de pop gekomen vlinders kunt zien. Hier volgt een lijstje van soorten die ik zelf binnen een uur te zien kreeg.

Gewone dagvlinders: drie soorten witjes, citroenvlinder, dagpauwoog, kleine

vos, bruin zandoogje, bont zandoogje, gehakkelde aurelia, distelvlinder, landkaartje, en heel zeldzame: dambordje en keizersmantel. Net uit de pop: een koningspage.

Nachtvlinders (in rust, ze zoeken een schaduwplekje): grote beer, sint jansvlinder, donsvlinder, roesje, en de allermooiste, in het wild een uiterst zeldzame dwaalgast: de oleanderpijlstaart.

Bij dit alles is het ook voor de bezoeker nog zo gerieflijk mogelijk gemaakt: heel veel banken, een eetcafé met dranken, broodjes en gerechten uit de Surinaamse keuken, een winkel met kaarten en bruikbare souvenirs en allerlei voor de tuin. Ook een invalidentoilet..

Lucy Freese-Woudenberg

VERSLAG EXCURSIE IMPRESSIES VAN DE EXCURSIE ROND DE MOKBAAI OP TEXEL 22 JUNI 2002

Om tien uur stonden we met tien personen aan de start van de wandeling. Bewolkt weer, behoorlijk winderig, en af en toe wat zon er tussendoor. Eigenlijk prima wandelweer. Langs de dijk tussen de basaltblokken vonden we een paar prachtige lamsoorplanten, die al begonnen te bloeien. Zowat een maand te vroeg in vergelijking met de "normale" bloeitijd. Ook zagen we mooi uitgegroeide planten van de Hertshoornweegbree en Zeeweegbree. Verderop konden we op de drooggevalle baai om twee mooie grote veldjes Engels slijkgras lopen, en zien hoe deze plant heel efficiënt slib vangt en zo de eerste bijdrage aan kweldervorming levert.

Achter in de baai was een aardige indruk te krijgen van een echte kwelder; niet zo spectaculair en uitgebreid als op Terschelling of Schiermonnikoog, maar wel met de meest kenmerkende plantensoorten. Zeekraal op de kale slikken; op de hogere delen kweldergras, met hier en daar de kleine wit-rood gestreepte bloempjes van Melkkruid, en langs de randen Schorrekruid en Gewone zoutmelde, die beide nog vrij klein waren en niet bloeiden. Intussen kon je op de drooggevalle Mokbaai lepelaars vlakbij zien foerageren en alle mogelijke andere steltlopers, bergeenden en ganzen. Boven de duinvalleien zagen we een paar Blauwe kiekendieven "patrouilleren". Langs en in de Moksloot bewonderden we nog een kleine zeggesoort en twee grote biezen: Zilte zegge, Zeebies en Mattenbies.

Na een lunchpauze ging het verder in de richting van de Horspolders. We kozen voor een wat kortere route en gingen alleen een klein stukje de noordelijke polder langs om een prachtig stukje natte duinvallei te bewonderen. Stijve Ogentroost, Grote Ratelaar en Vleeskleurige Orchis op de droge randen, en langs het water veel Puntmos, Waternavel, Watermunt, Gele lis en Wolfspoot. Verder in het water zagen we het Moerasvergeet-mij-nietje, Moeraswalstro, Waterbies, de opvallende knalgele bloemen van de Egelsboterbloem en de enkele, zachtlila bloempjes van de Kleine waterweegbree. In het water visten we nog een kranswiersoort op, met duidelijk zichtbare oranje sporen langs de zijtakjes.

Hierna liepen we weer langs de weg richting de Hors, en sloegen linksaf de duinvallei in die zich tussen de stuifdijk en de oorspronkelijke eerste duinenrij heeft ontwikkeld. Op het eerste gezicht was het meest opvallende dat een hele groep mensen ongegeneerd dwars door de vegetatie struinde. Dat waren vast natuurliefhebbers! Inderdaad, de KNNV-afdeling Alkmaar, naar even later bleek.

Wij hadden inmiddels ontdekt dat precies langs de rand van de duinvallei, langs het pad, groepjes van ettelijke tientallen Groene knolorchis (*Sturmia*) stonden. Een zeldzaamheid, die hier massaal stond te bloeien!

Verder stonden er prachtige groepjes bloeiende Vleeskleurige orchis, een paar rietorchissen, en hier en daar begon de Moeraswespenorchis ook al zijn gebogen kopjes met bruin-beige bloemtrosjes op te richten. In de wat nattere stukken tussen de kruipwilgstruikjes ook weer heel veel Puntmos, en verder diverse russen- en zeggesoorten waaronder de piepkleine Dwergzegge.

Parnassia stond er ook massaal langs de wat drogere randen, maar die bloeide nog net niet. Er stond ook een eenzame pol Knobbies, een prachtige verschijning met zijn compacte, afgeplatte paarsbruine bloeiwijze.

De hier en daar nog broedende meeuwen protesteerden af en toe heftig tegen onze aanwezigheid met duikaanvallen op onze hoofden. Doorlopen dus maar! Op de Hors, buiten de stuifdijk, vonden we langs een plasje onderaan de dijk nog Strandduizendguldenkruid met z'n knal-paarsroze bloempjes, en Krielparnassia. Inderdaad een miniatuuruitgave van de "echte".

We draaiden nog even een rondje langs de duintjes die hier worden gevormd: prachtige ovale heuveltjes met een dekje van Biestarwegras, de kampioen duinvormer. Helm komt pas in een volgend stadium in actie, wanneer de duintjes wat meer gestabiliseerd zijn. Dat was hier mooi te zien. In dit nog sterk dynamische milieu bloeit de helm volop; verderop op de stuifdijk waar hij is aangeplant nauwelijks meer. Tussen de Helm op de nieuwe duintjes stond hier en daar ook Zandhaver, met prachtig blauwgroene brede bladeren.

Tijd om terug te keren! Een stevige wandeling van ruim een uur, terug om de Mokbaai, die nu weer vol begon te lopen, met een zonnetje erbij tussen de wolken door. Tegen vier uur waren we weer bij de boot.

Lex Dop

excursieleider

VERSLAG EXCURSIE BLOEIEND STRAND 4 AUGUSTUS 2002

Het regende pijpenstelen op Station Sloterdijk, waar excursieleider Peter Heijtel met twee excursiegangers op bus 82 stond te wachten. De lucht zat dicht en het zag er naar uit dat het nooit op zou houden. Maar bij de uitstaphalte, waar het gezelschap zich tot zes uitbreidde, viel er nog maar een klein beetje regen en daarna werd het zo warm, dat we heel wat kleren uit konden doen. Het werd een heerlijke zonnige dag, alleen nog eenmaal onderbroken door een plensbui, maar ook die ging voorbij.

Als we via de zondagsmarkt het begin van de tocht bereiken, vertelt Peter hoe het duingebied ten zuiden van de pieren ontstaan is: Er is ongeveer in 1973 een recreatieplas gegraven, die als spartelbad zou dienen, maar door vogels in beslag genomen werd: het Kennemermeer. Er zitten heel veel fosfaten in.

Tussen plas en huidige strand-duingrens is een nieuw duingebied gekomen, waarvan de jongste duintjes er nauwelijks 20 jaar staan. Zo nu en dan is een paraboolduintje te zien, waar aan de binnenkant een stuifkuil is ontstaan die door de wind zo uitgehold kan worden, dat er grondwater te voorschijn komt. De pioniersplanten kunnen dan weer van voor af aan beginnen bezit te nemen van de bodem. Aan het begin van het pad zien we meteen al strandkamille. Daarbij: wilgenroosje, gewoon havikskruid, duinaveruit en zeemelkdistel. Ook

kleine leeuwentand, kruipwilg, akkerdistel, zandkool, wilde peen (hier bijna steeds voorzien van het bekende donkere bloempje in het midden.) Er groeit ook een lage zeggesoort (door ons niet op naam gebracht). wat slangenkruid en zeeraket. Ook weegbreesoorten zijn aanwezig. Er staat ook wolfspoot en een bos witte honingklaver. Op het zand langs het water vinden we veel polletjes (gewone) greppelrus. We lopen verder, genietend van het mooie weer. Vlinders zijn ook te voorschijn gekomen, o.a. een witje, een blauwtje en heidevlinders; de laatste zijn in staat, hun vleugels zo in elkaar te vouwen, dat het oranjeachtige deel niet meer zichtbaar is en ze geheel tegen de ondergrond verdwijnen. Ze snoepen van de watermunt die op deze locatie veelvuldig bloeit. Duindoorns, mannelijke en vrouwelijke struiken (de laatste dragen de oranje bessen) alom. Van de hommels zien we vooral tuin- en boomhommels.

Hier en daar verschijnt al de blauwe zeedistel (een schermbloemige, van het geslacht kruisdistel), maar "verderop staat veel meer", wordt ons beloofd. Strandduizendguldenkruid komt ook regelmatig voor en dat wijst erop dat we ons op dynamischer bodem bevinden. Hier wordt regelmatig gelopen en dat is ook de bedoeling: dan blijft de grond open.

We gaan verder. Alleen aan het begin zien we wat andere duinbezoekers, meestal met honden. Zij verblijven in de strandhuisjes, waarvan er ter recreatie een lange rij op het oude strand van IJmuiden is neergezet. Die staan nu een heel eind landinwaarts. De hele weg hebben we verder niemand gezien.

We zijn in een gebied van Natuurmonumenten, dat ter compensatie dient voor duintjes die ter verbetering van de pieren en het pleziervaarhaventje opgeofferd zijn. Toen de nieuwe duinstrook er nog niet was, is de zee bij een storm eens zo hoog de duinen ingetrokken, dat de hekken die er eerst stonden, omver geworpen zijn. Het duinterrein is ondertussen in de breedte met meer dan tweehonderd meter gegroeid!

Onderweg treffen we een enkele gewone berenklauw en blaartrekkende boterbloem. Tussen de andere planten in staan ook zee-asters.

Peter wijst ons het enige plekje met bitterkruidbremraap in deze omgeving. Een stuk of zes bloeistengels, nu roestkleurig uitgebloeid. De gele bitterkruidbloempjes er vrolijk omheen. We ontdekken de kleine, witte bloempjes van de krielparnassia (ook genaamd "knopig vetmuur" en "sierlijk vetmuur"). We zien de strandbiet, voorloper van de suikerbiet en voederbiet. Daar in de buurt vlucht een jonge bruine kikker voor ons weg. Bij een plasje moeten we uitkijken naar de zilte waterranonkel, maar helaas bloeit die plant niet meer.

Het gebied is qua vegetatie nog in ontwikkeling. (Er komen soorten in voor, die thuis horen in het "zeedorpenverbond".)

Inderdaad kunnen we hier veel meer blauwe zeedistels bewonderen. Die verschijnen net als de zeewolfsmelk en zeewinde (die verderop staan) alleen, waar stuiven van zand mogelijk is. Vandaar dat Natuurmonumenten het gebied beloopbaar wil houden en het vrij toegankelijk heeft gemaakt. Ondertussen hebben we een lang pad gevolgd, aan weerskanten versierd met de blauwe bloemen van zeeraket. Ergens staat midden in het duin strandpaal 57.

Duidelijker kan het niet: landaanwinst. We lopen langs een plek waar veel zeewolfsmelk staat. Voorzichtig banen zich hier en daar zanderige "mini"-paadjes een weg tussen de begroeiing door. We passeren een loopkever (niet

op soortnaam gebracht), die het op een rennen zet als we hem nader willen bekijken. Boven het terrein bidt een torenvalk.

We ploegen ons door het zandpad over een hoog duin heen en verkrijgen zo een magnifiek uitzicht. Helaas begint het dan net te onweren en volgt er bij de fietsenrekken beneden, in het zuidervlak van Duin-en-Kruidberg de bovenvermelde plensbui, waarvoor we niet kunnen schuilen. Alleen regenjassen en paraplu's moeten enige bescherming bieden. Ach, het duurt niet lang en we drogen snel weer op. Er laat zich daarna een duinpieper horen. Twee wijngaardslakken doen ons nog even aan koning Lodewijk Napoleon denken: Die zou ze ter consumptie in de duinen hebben laten uitzetten. Zoals alle slakken zijn ze tweeslachtig. Ze vuren na een eerste "omhelzing" liefdespijltjes op elkaar af. Dit zijn scherpe, kalken speertjes, die ze voor dat doel ergens achter de kop hebben zitten. Als partner 1 het pijltje heeft afgeschoten, doet partner 2, als die van de schrik is bekomen, (de aangeschoten slak krimpt in elkaar), hetzelfde terug en de paring kan beginnen. Voor alles nemen ze op hun slaks uren de tijd.. Na de paring leggen beide slakken 40 tot 50 grote eieren (halve cm) in een zelf gegraven kuiltje. Ze bedekken ze met wat zand en laten ze zorgeloos achter. Dat dit een kalkhoudend gebied is, is straks belangrijk voor de naaktgeboren larven, anders zouden die geen schelp kunnen vormen.

We noteren nog parnassia, heelblaadjes en grote ratelaar, maar dan keren we terug, ditmaal langs de vloedlijn, waar nu diverse soorten wier zijn aangespoeld: veterwier, riemwier, roodwier, blaaswier, knotswier, en zelfs Japans bessenwier, waar ik later, thuis, de larven van de strandvlieg tussen zie glanzen.

Er liggen veel doublettes van mesheftvormige schelpen (niet op naam gebracht door ons). Natuurlijk ook allerlei andere schelpen, waarvan enkele met gaatjes (geboord door tepelhoorn, purperslak of wulk). Ook vinden we nog een paar zeeboontjes. En op een plek een massa kokertjes van de schelpkokerworm. Deze keer zijn er ook een aantal gave sepiarugschilden (zeeschuim). Voor onze voeten schieten zwermen volwassen strandvliegen weg en aan een visnet zit een soort kleine zeeanemonen vastgehecht.

Om ongeveer 16.00uur gaan we terug naar huis. Einde van een heerlijke excursiedag.

Ria Hoogendijk

VERSLAG BUSEXCURSIE LEUVENUMSE BOS EN DE HIERDENSCHEN / LEUVENUMSE BEEK, 21 SEPTEMBER 2002

Vrijdag 13 september reden Norbert en ik met prachtig weer naar Leuvenum om de busexcursie voor te bereiden.

Na wat aandringen was er nog plaats bij "De Zwarte Boer" voor een kopje koffie op de 21e. Vandaar zochten wij een pad door het bos, maar veel is privé terrein van de freules van Zandbergen. Daarom moest de wandelroute toch nog over de weg. Tot mijn grote schrik bleek de Zandmolen geen restaurantje voor een kopje soep te zijn, maar een watervalletje uit de tijd dat de papiermolen hier nog stond. Gelukkig vonden wij een pannenkoekenhuis in

Elspeet; viel ook niet mee, want alle restaurants waren al volgeboekt. Vroeg in het jaar had ik al een boswachter ingehuurd bij boswachterij Noordwest Veluwe van Vereniging Natuurmonumenten voor â, ~ 42,50, om ons alles te vertellen over het Cyriasische Veld. Wie kon vermoeden dat zij Varno van Morseld van de KNNV afd. Haarlem hadden ingehuurd!

De 21e kon de buschauffeur ons niet vinden in Amstelveen, maar hij bleef rustig wachten tot Hannie Reijnders hem vond. We waren nog niet uit Sloterdijk vertrokken of Norbert begon te vertellen over de IJstijd, sprengen, beekdalen, en nog veel meer. Het was zo boeiend dat het muisstil was in de bus. Bij De Zwarte Boer hoorde Evert de appelvink roepen en hij zag hem in een boom zitten. Gezien werden verder o.a.: tjiftjaf, zwartkop, boomkruiper, boomklever, grote bonte specht, zwarte specht, de laatste roffelend en roepend, buizerd, kuifmees, roepende raaf, torenvalk, glanskopmees en vuurgoud-haantjes. De tocht door het bos was schitterend en Norbert kon veel laten zien over wat hij in de bus uitgelegd had. Een tweetal boringen lieten een prachtig podzolprofiel zien. Dit bodemprofiel is gekenmerkt door een in- en uitspoelingslaag. De humuszuren uit de strooisellaag zorgen samen met de infiltrerende zure regen voor het transport van ijzer in de bodem. Hierdoor ontstaat een kleurrijk profiel variërend van lichtgrijs en zwart tot oranje, rood en geel. Goed waren verschillende lagen te onderscheiden in de boringen. Zowel grofzand als grind van beekdalafzettingen, fijn zand met podzolprofiel van oude dekzanden en het fijne zand van de latere zandverstuivingen. Er waren al veel paddestoelen te zien en genietend kwamen we, weliswaar tijdens een klein regenbuitje, bij de Zandmolen om ons brood op te eten. Norbert ging een lange wandeling maken met de groep en tien mensen liepen met mij mee, langs de Molenbeek en de Staverensebeek, waar we nog even naar de splitsing van de twee beken keken en met de bus naar het Cyriasische veld werden gebracht. Prachtig, de hei bloeide nog hier en daar en Varno liet ons de rups van de dennenpijlstaartvlinder (*Hyloicus pinastri*) zien. Ook de buschauffeur liep mee en genoot. De lange-wandeling bosgroep liep langs de beek, die in de oude meander is teruggeleid en door het oude droge dennenbos loopt. Dat bos sterft door de vernatting vanuit de beek. In het bos waren de verschillende stuiforten van de voormalige zandverstuiving te zien en het randwalduin langs de beek. Ook werd gekeken naar de typerende bosverjonging; onder grove den verjongt eerst de ruwe berk en vervolgens de zomereik.

Tegen vier uur kwam de groep van Norbert ons tegemoet en liet Norbert ons vanuit de bus nog van alles zien. Een korte stop bij het Uddelermeer, waar Norbert in het zand tekende hoe een pingoruïne of doodijsgat ontstaat. Vervolgens naar het pannenkoekenhuis. De pannenkoeken waren topkwaliteit en voldaan stapten we weer de bus in richting huis. De buschauffeur die ons bedankte voor de fijne dag, een dag waarin hij veel geleerd had, vroeg of hij de volgende keer weer mee mocht en zorgde zo voor een mooie afsluiting van deze dag. Iedereen prees Norbert om zijn fantastische begeleiding. Het is jammer dat absoluut niemand een verslag wilde schrijven van deze dag. Ik vind dat treurig. Je kan niet alleen maar genieten, genieten. Je moet zelf ook wel eens iets doen bij een vereniging, zoals anderen zoveel voor jullie doen. Peter Heijtel schreef: De busexcursie van 21-9-2002 vond ik bijzonder geslaagd. Ria Simon belde op om hetzelfde te vertellen. De boswachter schreef over de naam Cyriasische veld: "Wat de naam betreft, er worden hier twee namen gebruikt: Cyriasische veld, het veld is ooit van de

familie Cyriak uit Amsterdam geweest en Harry Jakkers veld, er is een predikant Harry Jakkers of Jekkers geweest die op dit veld diensten hield. Voor geen van deze beweringen heb ik overtuigend bewijs." Ook de ouders van Norbert, die al 64 jaar in deze omgeving wonen, konden het mij niet vertellen. De encyclopedie wist het ook niet. Het blijft vooralsnog een raadsel.

Gerritje Nuisker en Norbert Daemen

Gelukkig wordt het raadsel over de naamgeving in het volgende artikelje alsnog opgelost, Redactie

NAAMGEVING HET CYRIASISCHE VELD

Tijdens busexcursie naar het Leuvenumse Bos en de Hierdensche of Leuvenumse Beek op zaterdag 21 september 2002, o.l.v. Norbert Daemen, ontstond bij velen de vraag waar de naam van "Cyriasische Veld" vandaan kwam. Ik heb Natuurmonumenten met deze vraag benaderd. Het antwoord van Eddie Nijenhuis, de boswachter, volgt hierna:

"Het is vernoemd naar de Amsterdamse familie Cyriack (ik weet niet of ik het goed spel, maar het lijkt erop). Deze familie was eigenaar van dit gebied en mogelijk wat omliggende gronden. Later is het Cyriasische veld in andere handen gekomen, maar heeft het de naam behouden.

Harrie Jakkas was een veldprediker die zijn openluchtdiensten hield op het Cyriasische veld. De achternaam doet vermoeden dat het geen al te fris figuur was. Maar daar is niets zeker over. In de folder Leuvenumse Bos- Leuvenhorst is maar beperkt ruimte voor een hoeveelheid tekst. We hebben keuzes moeten maken over wat er wel en wat er niet in moet komen. Er is gekozen om de meest bekende streeknamen te benoemen en we hebben al die andere streeknamen (want er zijn talloze namen) wel benoemd in de wat uitgebreidere (werk) documenten. Ze gaan dus niet verloren. Het verhaal van Harrie Jakkas wordt vaak verteld tijdens de excursies.

Ik hoop hiermee u vragen voldoende beantwoord te hebben, groeten.

Was getekend: Eddie Nijenhuis."

Annelies Visser

VERSLAG WETENSCHAPSDAG AMC 20 oktober 2002

De Hydrobiologische Werkgroep was ook dit jaar weer in het AMC vertegenwoordigd, in verband met de Wetenschapsdag 2002., met als medewerkers: Albert van Dijk, Ton van Haaren en Ria Hoogendijk.

Het thema van de Wetenschapsdag was: "veiligheid". We hebben ons erop bezonnen hoe we dit t.a.v. waterleven konden laten zien. We hebben gekeken naar veiligheid door zelfbescherming van waterorganismen en veiligheid van de omgeving.

Voor voorbeelden van zelfbescherming van organismen konden we mooi gebruik maken van de vangst die Ton van Haaren had meegebracht uit het Noordzeekanaal en een slootje in Zaandam. Zo stonden er aquaria met: steurgarnalen, zuiderzeekrabbetjes, en zwanenmossels, allemaal dieren die hun lijf beschermd weten door meer of minder harde schalen, of schelpen. Ook was er een spitse moerasslak aanwezig, een kieuwslak, die zich teruggetrokken had in zijn schelp en deze gesloten had door zijn dekseltje, het operculum.

Daarnaast waren er preparaten van diatomeeën, kiezelwieren, plantaardige organismen die in een beschermend doosje leven. En in de Wetenschappelijke Mededeling van A. van Essen konden we prachtige tekeningen laten zien, van schaalmoeben, waarbij stukjes diatomee in de schalen verwerkt zaten. Albert van Dijk liet met zijn projector watervlooien zien, die ook een harde buitenkant hebben.

Wat veiligheid van omgeving betreft, lieten we zien dat het voor organismen die voor hun levenswijze afhankelijk zijn van de wateroppervlakte (waterlopers en dieren die eraan hangen om zuurstof uit de lucht te verkrijgen) van levensbelang is, dat de oppervlaktetenspanning in tact blijft.

(Twee bakjes: een met gewoon water en een met zeepwater, met punaises, die in het gewone water blijven drijven en in het zeepsopwater zinken.). We wezen op een aantal waterwantsen in een van de aquaria, die luchtballen ophalen en die onder water voor ademhaling gebruiken.

Verder noemden we de platvissen, die het zand van de bodem over zich heen gooien, om onzichtbaar te worden. Ook vertelden we dat planten schuilgelegenheid bieden aan waterdieren. En dat aan de onderkant van bladeren vaak waterdieren en -algen huizen. Ook dat er insecten zijn die gaatjes in stengels boren en hun eitjes daar deponeren. Natuurlijk kwam ook het belang van voldoende zuurstof in het water ter sprake.

Er was veel belangstelling. Het leek wel of er meer mensen (naar schatting 1100) waren dan vorig jaar. Er waren ook veel kinderen bij, die leuke vragen stelden. Je kon merken dat sommigen ook op school wel eens met microscopen werken.

Er was gezorgd voor eten en drinken en na afloop was er een gezellige afsluiting in het personeelscafé.

Voor de hydrobiologische werkgroep,
Ria Hoogendijk

BERGFLORA IN DE ALPEN, DE HIMALAYA EN LADAKH

(Lezing zaterdag 14 december 2002)

Het is heel vreemd om in verre en toch redelijk exotische oorden als de Himalaya en in Ladakh (West-Tibet) dezelfde typen planten aan te treffen als in de ons zo vertrouwde Midden-Europese bergen. Het is zelfs zo dat de flora in de randzone om de Middellandse Zee meer verschillend is van onze West-Europese flora dan de flora van de grote gebergten in Azië. Vanzelfsprekend zijn er ook overeenkomsten in soorten, geslachten en families tussen West- en

Noord-Europa en het mediterrane gebied. Waardoor deze laatste flora sterk verschilt van de onze zijn:

- De grote klimatologische verschillen, vooral de zachte winters, die altijd groene plantensoorten mogelijk maken,
- Het grote aantal geophyten (in droge jaargetijden 'overwinteren' de planten ondergronds), en
- Het relatief grote aantal soorten cultuurvolgende planten en stekelige planten (tegen vraat door geiten e.d.) ten gevolge van de lange en van oudsher intensieve menselijke bewonings-geschiedenis.

De grote overeenkomsten in flora in Europa en Azië (inclusief Himalaya en Ladakh) vinden enerzijds hun oorzaak in de geologische en klimatologische geschiedenis van dit aaneengesloten continent, dat gedurende vele honderden miljoenen jaren een aaneengesloten gebied heeft gevormd, en anderzijds in de grote overeenkomst in klimaat omdat de gehele landmassa een betrekkelijk geringe noord-zuid-afmeting heeft. Daardoor hebben tal van plantenfamilies en geslachten gedurende honderden miljoenen jaren de tijd gehad om van oost naar west, of andersom te migreren. Zo waren de meeste ons bekende Europese plantenfamilies al lang in de gebieden waar nu de gebergten van de Himalaya en van Ladakh liggen, voor dat daar de gebergtevorming begon, onder invloed van het naar het noorden drijven van de landmassa die nu het Indiase subcontinent vormt.

In de lezing zal die gelijkenis naar voren komen. Een mooi voorbeeld is het in Europa zo zeldzaam geworden Edelweiss. Soms worden er zeer inspannende bergwandelingen ondernomen om er maar een paar te zien.

In het over het algemeen zeer droge Ladakh worden, waar landbouw wordt bedreven, over het algemeen de akkers bevoeid. Daar kwam ik ongeveer twaalf jaar geleden bij een dorpje waar langs het toevoerende kanaaltje tienduizenden edelweiss-plantjes stonden. Zo talrijk als bij ons een paardenbloemweide! Kortom: zeldzaamheid is ook maar een relatief begrip. Ik hoop in de lezing aan de hand van dia's nog wat van dit soort kwesties aan te stippen. Maar vooral: mooie plaatjes en hier daar zullen er ook wel wat beestjes en insecten te zien zijn.

Aat van Selm

INSECTENWERK GROEP

De insectenwerkgroep is een platform en een studiegroep voor mensen binnen de KNNV, die graag hun insectenkennis willen verdiepen en impulsen willen krijgen voor zelfstudie, alsook hun kennis/vaardigheden willen delen met anderen.

Je kunt lid-op afstand zijn, als je van plan bent af en toe te komen of alleen op de hoogte gehouden wilt worden van bijzondere activiteiten. Voorlopig komt de kerngroep bij de leden thuis. Vorig jaar kwamen we bijeen op een vast tijdstip en wel de tweede woensdag van de maand. Daarnaast waren er extra activiteiten.

Per avond wordt via de email van tevoren het programma bepaald op de vaste dag en ook worden bijzondere activiteiten aangekondigd. Voor februari

aanstaande gaat het over "insecten in huis en voorraad" en zal worden gedemonstreerd worden hoe een genitaalpreparaat wordt gemaakt (klanders). Daarnaast zullen dia's gepresenteerd worden, die door Nico Schonewille zijn bijzondere oog genomen zijn. Daarnaast zullen beelden getoond worden van een totnogtoe onbekend, maar redelijk algemeen voorkomend "huisdier". In maart zullen Han Beeker en Yvon Swerissen een Hymenoptera-avond verzorgen met ongetwijfeld veel graafwespen in de schijnwerpers.

Nieuwkomers leren insecten determineren, eerst op orde, dan op familie. Dan verder leren ze tekenen als een wijze van waarnemen. Voorts fotograferen en vaardigheden ontwikkelen in verband met studie naar insecten en andere geleedpotigen zoals spinnen.

Er wordt voorzien in een programma, waar altijd door het 'inhaalprincipe' kan worden ingezet. We zullen als groep, of in kleine groepjes op een terreintje van Han Beeker ook dit jaar het gedrag gaan bestuderen van graafwespen. Andere excursieideeën bespreken we graag gezamenlijk.

Kosten voor de benodigdheden, zullen steeds hoofdelijk omgeslagen worden. Als ze er $\frac{1}{4}$ berhaupt zijn.

Geïnteresseerden kunnen een mailtje sturen naar Wnierop@chello.nl of een briefje sturen naar: B.M. Bijne-Nierop, Semarangstraat 23A, 1095 GA

Badda Beijne

MOSSENWERKGROEP

De winter en het vroege voorjaar zijn een heel geschikte tijd om met mossen te beginnen, omdat ze juist dan hun groeiperiode hebben, als het gras nog kort is en de bomen nog weinig schaduw geven. Ieder die zich bezighoudt met plantengemeenschappen ontdekt dat kennis van mossen, in elk geval de meer algemene soorten, daarbij onmisbaar is.

Mossen, pincetten en voor zover mogelijk prepareerglaasjes en literatuur gaarne zelf meenemen. Microscopen zijn aanwezig. Het beschikken over betrouwbaar vergelijkingsmateriaal is met name voor beginners een handig hulpmiddel voor zelfstudie. Beginners worden zoveel mogelijk geholpen om vertrouwd te raken met de in de literatuur gebruikte termen. En, in tegenstelling tot wat men vaak denkt, mossen zijn niet zĳ³ moeilijk en de algemene soorten zijn toch vrij snel in het veld te herkennen.

Hulp bij het determineren en controle van vondsten kun je als vanouds vinden bij de mossenwerkgroep van de KNNV afdeling Amsterdam.

Nieuwe leden zijn welkom!

Graag even bellen met Ad Bouman, voor eventuele verdere informatie.

De werkavonden worden gehouden op woensdagavonden in het biologielokaal van het Cartesius Lyceum, Frederik Hendrikplantsoen 7a. Aanvang telkenmale om 19.30 uur.

De data van de geplande werkavonden van de Mossenwerkgroep zijn:

13 november 2002

11 december 2002

15 januari 2003

12 februari 2003

12 maart 2003

9 april 2003

7 mei 2003

4 juni 2003

[Ad Bouman \(0294-418135\)](mailto:Ad.Bouman@0294-418135)

WAARNEMINGEN in de Regio Amsterdam die door hun bijzonderheid interessant zijn voor lezers van *Blaadje*, kunt u, vergezeld van een goede plaats- en tijdbepaling en een eventuele toelichting opsturen aan: De redactie, Abcouderstraatweg 77, 1105 AA Amsterdam Z.O.) of per e-mail zenden aan : fonsbongers@hotmail.com

Gerritje Nuisker Amsterdam-Gaasperdam, 27 juli: Ik dacht dat de poes een muis te pakken had, maar zij zat naast een soort nachtvlinder. Te groot voor mijn insectenpotje. Voorzichtig heb ik de vlinder op een plant gezet zodat ik alle tijd had om uit te zoeken wat het kon zijn. De lengte was bijna 5 cm. De breedte van het achterlijf 3 cm. Na lang zoeken via uilen en pijlstaarten kom ik toch uit op **Wilgenhoutvlinder (*Cossus cossus*)**. Deze bleef de hele dag voor mij en alle burens zichtbaar.

Een tweede waarneming betreft het volgende: mijn achterburen werden diezelfde middag bij de koffie aan hun tuintafel opgeschrikt door iets groots wat uit de lucht in de vlinderstruik viel, nog geen meter bij hen vandaan. Er brak een hels kabaal los en een grote vogel met gele, kromme snavel ging er met een mus vandoor. Dat moet een **sperwer** geweest zijn. Maar zo dicht bij de mensen?

Evert Pellenkofft: in augustus 2002 heb ik in mijn tuin in de Jordaan de volgende insecten gezien: **Struiksprinkhaan** mannetje (want geen legboor) gewoon in stedelijk gebied, wordt echter weinig gezien, lijkt op afstand op langbenige spin, maar dichtbij in loeppotje groen vol stipjes met zeer lange antennes, zo groot als eigen lijf, kleine vleugels: kan niet vliegen.

- **Atalanta**, van heinde en verre op bloeiende klimop met 4 **Distelvlinders**.
- **Argusvlinder** man met zwarte geurstrepen, heeft "argusoogjes" op vleugels.
- **Boomblauwtjes** man, joeg andere blauwtjes steeds weg.
- **Bonte bessenvlinder**, heet dacht ik ook wel **Harlekijn**.
- **Rood weeskind** man (genoemd naar wezen van het Burgerweeshuis in Amsterdam Kalverstraat, deze hadden rood-zwarte kleding net als ondervleugel van deze nachtvlinder).
- Dode **Ligusterpijlstaart** vrouwtje, indrukwekkende grote vlinder.
- **Grote beervlinder** op de stoep : met een potlood onder de pootjes opgetild, toen begon zij te fladderen en vloog naar een boom, plek onthouden en 's avonds nog een keer gekeken: zij was aan het paren! (jammer dat zij na het eitjes leggen sterft).
- Rups **Windepilstaart** groot, lichtbruin met trapjes tekening, vlinder komt uit Afrika.
- Zouden de **dwergvleermuizen**, die elke nacht langs mijn raam vliegen en in een gat onder de vensterbank slapen, nog meer van die prachtige nachtvlinders vangen?

Fons Bongers: Hogedijk, 29 september 2002

- 2 Juveniele **heilige ibissen**. Waarschijnlijk zijn dit dieren uit een Franse kolonie, ergens langs de kust. Ze worden we eens waargenomen in Flevoland. De vogels landden aan het nieuwe zandstrand, maar vertrokken even snel als ze waren gekomen.

- 1 **Roerdomp** boven Klarenbeek

- 6 **Toppereenden** op de plas

- Sinds augustus zijn er (net als in afgelopen jaren) de gehele herfst **ijsvogels** aanwezig in het Hogedijkpark.